

Milli istiqlal şairimiz Əhməd Cavad

Səbinə Əliyeva

Magistrant, Bakı Dövlət Universiteti. Azərbaycan.

E-mail: sebineeliyeva2014@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7071-7969>

XÜLASƏ

Milli istiqlal şairimiz Əhməd Cavad yaradıcılığı ədəbiyyatımızın ən dəyərli nümunələrindəndir. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Ə.Cavadın poeziyası Xalq Cümhuriyyətinin, o cümlədən Azərbaycan dövlətçiliyinin tərənnümü baxımından xüsusilə zəngindir. Dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsi nəticəsində yaranan milli qürur, sevinc və fəxarət duyğuları Azərbaycan istiqlal ədəbiyyatının nəğməkarı, görkəmli şair Ə.Cavadın yaradıcılığında əsas yeri tutmaqla ədəbiyyatımızda yeni və milli poeziya məktəbi yaratmışdır. Ədibin əsərləri yalnız Azərbaycanda deyil, həmçinin Türkiyədə də sevilir və tədqiq olunur. Onun türk dünyasının istiqlal şairləri ilə əlaqələrin qurulub genişlənməsində də xidmətləri böyükdür. 130 illik yubileyini qeyd etdiyimiz dəyərli sənətkarın yaradıcılığının əsasını milli istiqlal ideyaları, azadlıq mübarizəsi və türkçülük məfkurəsi təşkil edir. Şairin milli ruhda yazdığı şeirlər, xüsusən də Azərbaycan Respublikasının dövlət himni dillər əzbəridir. Əhməd Cavadın adı Azərbaycanın istiqlal şairi kimi yaddaşlarda həkk olunmuşdur.

AÇAR SÖZLƏR

istiqlal şairi, türkçülük məfkurəsi, azadlıq ideyaları, vətən sevgisi

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 18.10.2022
qəbul edilib: 05.12.2022

MƏQALƏNİ ÇAPA MƏSLƏHƏT BİLƏN

Pedaqogika üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent
Bilal Həsənli

Our national independence poet Ahmad Javad

Sabina Aliyeva

Master, Baku State University. Azerbaijan.

E-mail: sebineeliyeva2014@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7071-7969>

ABSTRACT

The work of our national independence poet Ahmad Javad is one of the most valuable examples of our literature. The poetry of A.Javad, one of the leading figures of Azerbaijani literature, is rich especially in development of the Democratic Republic, including the Azerbaijani state. The feelings of national pride and joy that arose as a result of the achievement of state independence, by taking main place in the works of the famous poet of Azerbaijani independence literature, A.Javad, created a new and national poetry school in our literature. The author's works are loved and being applied not only in Azerbaijan, but also in Turkey. He also made a great contribution to the establishment and widening of relations with the independence poets of the Turkish world. The ideas of national independence, the struggle for freedom, the ideology of turkism form the basis of the creativity of the valuable artist, whose 130th anniversary we are celebrating.

KEYWORDS

poet of independence,
ideology of turkism,
ideas of freedom, love
for country

ARTICLE HISTORY

Received: 18.10.2022

Accepted: 05.12.2022

Giriş / Introduction

Görkəmli Azərbaycan şairi Əhməd Cavad ədəbi-ictimai fikir tariximizdə nasir, publisist, romantizm ədəbi məktəbinin istedadlı nümayəndəsi və milli istiqlal şairi kimi məşhurdur. Bu gün Ə.Cavad adı çəkiləndə ruhumuzun qidası, dilimizin əzbəri olan dövlət himnimiz qeyri-ixtiyari olaraq qulaqlarda səslənir.

Əhməd Cavad M.F.Axundzadə, H.Zərdabi, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Topçubaşov, İ.Qaspiralı, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, M.Hadi, H.Cavid və bu kimi bir çox mütəfəkkirlərin təməlini qoyduğu Azərbaycan milli ideyası və türkçülük məfkurəsinin davamçısıdır. Danılmaz həqiqətdir ki, şairin adı milli azadlıq və istiqlal ideyaları ilə sıx bağlıdır [Abbasxanlı T. Bakı, 2012].

Ə.Cavadın bədii dili xalq dilinə, aşiq şeiri üslubuna, xalq kaloritinə əsaslanıb. M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Əhməd Cavad daha ziyadə heca vəznə ilə lirik parçalar yazır və bu lirizmə eyni zamanda milli və siyasi həyəcan qatırdı”. Fikrimizcə, onun sözləri Ə.Cavad yaradıcılığını aydın şəkildə təsvir edir. Belə ki, şairin yaradıcılığında nikbin və bədbin rənglər, fərdi və ictimai duyğular birləşmişdir.

Ə.Cavad poeziyasının ideyası istiqlal və azadlıqla bağlı idi. Şairin 1918-ci ildə yazdığı şeirləri azadlığa və ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının uğurlarına həsr olunmuşdur. Heç təsadüfi deyil ki, Azərbaycan və ana mövzusu ilk dəfə olaraq Ə.Cavadın yaradıcılığında işıqlandırılmışdır. Sonralar isə bu mövzunu Ə.Müznib, Ə.Cənnəti, Ə.Yusif, C.Cabbarlı, M.Şəhriyar, M.Müşfiq, S.Vurğun və digər ədəbi fikir nümayəndələri davam etdirmişdir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın romantik poeziyasının bir nümayəndəsi kimi Ə.Cavadın Türkiyə Cümhuriyyəti ilə ədəbi əlaqələrin qurulub inkişaf etdirilməsində, türkçülük və istiqlal ideyalarının formalaşması və təbliğində, iki ölkə arasında ədəbi-mədəni, ictimai-siyasi əlaqələrin möhkəmlənməsində və türk istiqlal şairləri ilə əlaqələrin genişlənməsində danılmaz xidmətləri olmuşdur. Onu da qeyd etməliyik ki, heç bir Azərbaycan şairi Ə.Cavad qədər qardaş ölkə ilə bu qədər bağlı olmamışdır. Ədibin yaradıcılığının ana xəttini türkçülük, din və dil həmrəyliyi təşkil etmişdir².

Azərbaycanın milli istiqlal şairi Əhməd Cavad Türkiyə Cümhuriyyətində də çox sevilir. Şairin “Çırpınırdı Qara dəniz”, yaxud “Yol ver türkün bayrağına”, “Osmanlı ordusuna”, “İstanbul”, “Al bayrağına”, “Göy göl” və s. şeirləri qardaş ölkədə çox məşhurdur. Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin

² <https://manera.az/index.php?newsid=2220>

“Əhməd Cavadın 130 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” Sərəncamı da Ankarada böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Türkiyədə qorunub saxlanılan Əli bəy Hüseynzadənin arxivindəki nadir sənədlərdən biri də Ə.Cavadın öz əl yazısı ilə 1918-ci il 1 may tarixində Gəncədə qələmə alıb Ə.Hüseynzadəyə hədiyyə etdiyi “Çırpınırdı Qara dəniz” adlı şeiridir. Müasir dövrümüzdə də aktuallığını qoruyan bu möhtəşəm əsər haqqında Azərbaycan türkoloqları elmi və dövrü ədəbiyyatda müxtəlif yazılarla çıxış etmişlər. Tədqiqatçı alim A.Məmmədlinin fikrincə, bu şeir turançılıq – türkçülüynün son mərhələsi, hədəfidir. Heç şübhəsiz ki, bu hərəkət tam halda Azərbaycan ədəbiyyatında da əks olunurdu [Məhərrəmov T. 2010, Bakı].

Türk milləti üçün canını fəda edən, Qara dəniz sevdalısı Ə.Cavad haqqında filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rəhman Salmanlının “Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu” adlı dəyərli kitabında bir daha şairin vətənə olan sevgisi və türk millətinə olan bağlılığının şahidi oluruq.

Hər zaman haqqın tərəfində olan bu səs rusları, erməniləri narahat edirdi. 1936-cı ildə erməni daşnak dəstələrinin başçısı Lalayan yazırdı: “Daşnak dəstələri tərəfindən tutulan türk kəndləri canlı insanlardan təmizlənilir, xarabaya çevrilirdi”. Bütün bu baş verənləri görmək Ə.Cavadın qəlbini sızladır:

Soranlara, mən bu yurdun
Anlatayım nəsiyəm:
Mən çeynənən bir ölkənin
Haqq bağırən səsiyəm!

Ə.Cavad müharibəyə nifrət edir, bu cür savaşların insan zehmindən və həyatından silinməsinə arzulayırdı. Bu səbəbdəndir ki, o, müharibənin bütün canlıların həyatına zərbə vurduğunu şeirlərində də dilə gətirirdi. Akademik B.Nəbiyev yazır: “Əhməd Cavad döyüşün bütün mənfi şəkillərini bizə izah edərkən müharibənin uşaqları məhv etməsinə, yolların qonaqsız qalmasına, təbiətin dağıdılmasına, cəmiyyətin əxlaqının pozulmasına səbəb olduğunu, savaşın bu mənfi yönələrini göstərməklə, insanlara bundan uzaqlaşmağı məsləhət görür”.

1918-ci ildə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin qurulması və türk ordusunun Azərbaycana gəlişi xalqın həyatında öz müsbət təsirini göstərdiyi kimi, Ə.Cavadın yaradıcılığında da böyük inqilaba səbəb oldu. Şair Azərbaycan xalqını bolşevik-daşnak əsarətindən xilas etmək üçün köməyə gəlmiş türk ordusunu öz əsərlərində tərənnüm edir, ordunun yalnız azərbaycanlılar qarşısında deyil, bütün

türklər və tərəqqipərvər dünya qarşısında tarixi xidmətlərini vurğulayırdı. “Türk ordusuna” şeirində xilaskar ordu keçmiş SSRİ ordusunu Turandan qovduğu üçün alqışlanırdı:

Ey şanlı ölkənin şanlı ordusu,
Unutma Qafqaza girdiyin günü!
Gəlirkən qovmağa Turandan rusu,
Ayağını Qara dəniz öpdümü?

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasını sevinclə qarşılayan Ə.Cavad bədii yaradıcılığı və əməli işi ilə xalqın azadlığı, xoşbəxtliyi uğrunda əlindən gələni əsirgəmirdi. Türk ordusu Azərbaycan birlikləri ilə birgə Bakını azad edən zaman Ə.Cavad da “Müqəddəs Məhmədciklə” çiyin-çiyinə səngərlərdə düşmənlə vuruşurdu. Şairin bu döyüş meydanında yazdığı “Bismillah” şeiri onun milli dəyəərə malik lirik əsərlərindəndir [Əlizadə Ə. 2017, Bakı].

Şair 1918-ci ildə Bakıya gələn türk ordusunu salamlamış, onların şərəfinə “Bismillah”, “Türk ordusuna” şeirlərini yazmışdır:

Ey hərbin taleyi, bizə yol ver, yol!
Sən ey coşan dəniz, gəl türkə ram ol!
Sən ey sağa, sola qılınc vuran qol,
Qollarına qüvvət gələr, bismillah!

Fikrimizcə, “Bismillah” şeirindən olan bu misralar ədibin milli ruhunu oxuculara ötürən ən dəyərli nümunələrdəndir.

Danılmaz həqiqətdir ki, şairin ADR dövründə yazdığı şeirlər onun yaradıcılığının zirvəsidir. İstiqlal şairinin “Can Azərbaycan”, “Azərbaycan, Azərbaycan” şeirləri isə torpağa məhəbbət, vətən sevgisi ilə doludur. Bütün varlığı ilə Azərbaycana bağlı olan Ə.Cavadın bu dövrdə yazdığı əsərlər arasında üçrəngli bayrağımıza həsr olunmuş şeirləri xüsusi yer tutur.

Ölkəmiz Rusiya tərəfindən işğal ediləndən sonra da Ə.Cavad milli istiqlal ideyalarına sadıq qalır. O, sovet dövrü yaradıcılığında ezop dilindən, rəmzlərdən istifadə etsə də, işarələrlə çatdırmaq istədiyi fikirlər öz açıqlığı ilə seçilirdi.

Ədibin 1920-1925-ci illər ərzində mətbuatda cəmi dörd-beş şeiri çap olunur. O zaman onu “sandıq ədəbiyyatının banisi” adlandırılıb tənqid edirlər.

Ə.Cavad yaradıcılığında “Göy göl” şeirinin xüsusi yeri vardır. Bu şeir vaxtilə şairə ciddi problemlər yaratmışdır: burada işlədilən “ay”, “ulduz”, “yaşıl” sözlərinə görə şairi ittiham edirlər. Bu ittihamlara görə Ə.Cavad şeirdə ötən günləri yada salıb, “Müsavat”ı xatırlamışdır:

Sənin gözəlliyin gəlməz ki saya,
Qoynunda yer vardır, yıldıza, aya.
Oldun sən onlara mehriban daya,
Fələk büsatını quralı, Göy göl!

Ə.Cavad xalqımız üçün yalnız ədəbi deyil, eyni zamanda tarixi şəxsiyyətdir. O, tək-cə Azərbaycanın yox, bütün türk dünyası xalqlarının gələcəyini düşünərək onların birliyini arzu edirdi. Bu yolda Türkiyənin roluna xüsusi önəm verən Ə.Cavad ümumtürk mədəniyyətinin birliyini və onun daha da güclənməsini görmək istəyirdi. Onun mədəni türkçülük görüşləri türk birliyi və dövlətçiliyi məsələsinə siyasi türkçülüklə qovuşurdu.

Nəticə / Conclusion

Görkəmli sənətkar yaşadığı çox qısa, lakin şərəfli ömür yolunda yalnız vətəninin azadlığını, müstəqilliyini, xalqının, millətinin firavanlığını düşünmüşdür. Öz vətəninə, xalqını cani-könüldən sevən bir şairin 1937-ci ildən 1985-ci ilə qədər, hətta adının belə çəkilməsinin qadağan edilməsi ürəkəğrıcı bir hadisə idi.

Böyük şair Əhməd Cavad ömrünün sonuna kimi milli istiqlal ideyalarına sadıq qalmış, hüquqları çeynənən bir ölkənin haqq səsi olmuşdur. Məhbəsdə işgəncələrə, təqiblərə məruz qalsa da bunların heç biri onun iradəsini sındıra bilməmişdir. O, son nəfəsinə kimi Azərbaycanın azadlığına sadıq qalmış və bu yolda şəhid olmuş vətənpərvər kimi, Azərbaycan istiqlalının böyük şairi olaraq yaddaşlara həkk olunmuşdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Abbasxanlı T. (2012). Qara dənizin sevdalısı. “525-ci qəzet”, 25 aprel. Bakı, 7 s.
2. Əhməd C. (2005). Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Şərq-Qərb”. 296 s.
3. Əlizadə Ə. (2017). Milli istiqlal şairi Əhməd Cavad. “Kaspi” qəzeti, 19 iyun. Bakı, 8 s.
4. Məhərrəmov T. (2010). Əhməd Cavad poeziyasının qüdrəti. “Kaspi” qəzeti, 8-14 may. Bakı, 21 s.
5. <https://manera.az/index.php?newsid=2220>